

על ממצאי המחקר של מכון גוטמן

- מחקר דעת הקהל הביא לכמה מסקנות מעניינות ואפילו מרתקות.
1. אין יסוד לרטוריקה המקטבת את החברה הישראלית לדתיים וחילוניים.
 2. יהודי ישראל מרגישים מחויבות רבה לאופיה היהודי של החברה הישראלית.

א. גישות אחרות

בעלי דעה שנדרשו למסקנות הדו"ח הראשון והשני נאחזו במסקנות וניגחו באמצעותם את האופטימיות האחדותית של עם ישראל. ישעיהו ליברמן (בהרצאה שפורסמה ב'מימד' 4) מסיק כי רוב האשכנזים מתרחקים מהמסורת היהודית, וגם עמדות הציבור הספרדי נשחקות בהדרגה. עם זאת מציין מר ליברמן:

ואני נוטה לשים בדבריי את הדגש על הצד הבעייתי... אך אין להכחיש שחלק מממצאי דו"ח גוטמן מפתיעים לטובה ויכולים להביא את הקורא למסקנה אופטימית. הדו"ח מדגיש את ערכיותו של האדם הדתי. פרשנות סבירה של נתוני הדו"ח תגלה כי ככל שאדם דתי יותר על פי הגדרתו לא רק שהוא מזהה עם יהדות ועם העם היהודי, אלא גם עם מדינת ישראל ועם ערכים אזרחיים בסיסים, כמו עזרה לנצרכים... ככל שאדם דתי יותר כך הוא אזרח טוב יותר, ומאידך הוא פחות דמוקרטי. תוצאות הסקר מורות בבירור שהממסד האורתודוקסי אינו מסוגל לחזק את המרכיבים היהודיים של התרבות והחינוך במדינת ישראל.

מסקנתו זו של מר ליברמן נובעת מזה

שחופש הבחירה האישית הוא הערך המרכזי של רבים מהמשיבים לשאלות המחקר... כולל את החופש לבחור בין פירושים חלופיים של המסורת.

דבר זה לא נאמר בדו"ח עצמו אך לדעתו (מוסיף ליברמן) הוא נגזר מתוך ממצא נוסף, ההסכמה בקרב יהודי ישראל

שאדם יכול להיות יהודי טוב גם אם אין הוא מקיים את מצוות היהדות. ליברמן רואה בזה רמז לנטיית דעת הקהל לזרמים קונסרבטיביים או רפורמיים.

רות גביון הגיבה על דו"ח גוטמן במסקנה: "אנשים רוצים כי למדינה יהיה אופי יהודי ייחודי".

אעפ"כ בשאלות הנוגעות לאופי זה, כשני שלישים סבורים כי יש מקום לפתוח חנויות בשבת... (אף כי רק כשישית מהציבור נוהגים לערוך קניות בשבתות, תמיד או לעיתים קרובות).
לדעתה של גביזון,

מכיוון שהציבור חש כי המדינה אכן יהודית באופייה, אין הוא מרגיש צורך לתמוך בהגבלות משפטיות על מנת לשמור את אופייה של השבת, ולכן הציבור מתנגד לסגירת החנויות בשבת. כנגד זה אי אפשר להעדיף את החירות באופן גורף ולהניח (כמובן מאליו) המשך קיומה של פרהסיה יהודית. רק הפרהסיה מאפשרת את קיום היהודי "הטבעי" בישראל... חשוב שהחילוניים יבינו כי הפרהסיה היהודית מסייעת להם להתעלם מרדידות זהותם היהודית.

ציטטתי את דבריהם החשובים של מר ליברמן והגב' גביזון כדי לבחון באמצעותם את אמיתות המחקר, ועם זאת, את מגבלתו העיקרית, שהמחקר לא בחן מספיק את משמעותן האמיתית של התשובות שניתנו בסקר ולמה מתכוונים המשיבים בתשובותיהם, כפי שניסח זאת מר ליברמן בעצמו.

כך למשל אומר הדו"ח שזכות ההחלטה או הבחירה היא ערך חשוב ביותר לישראלים... אלא שנושא זה - חשיבות ערך הבחירה - אינו נבחן בטקסט עצמו.

אכן הפרשנות של חופש הבחירה כערך מרכזי בתפישה הישראלית, הוא בסיס דבריהם של ליברמן ושל גביזון. קיימת לכאורה סתירה בין שמירת המצוות המקובלת באופן כללי לעומת הדרישה לחופש אפילו בנושא הנישואין והשבת. בפועל, רק שישיית מכלל הישראלים הולך לקניות בשבת אף כי כשני שלישים תומכים בפתיחתם. כמעט 90% מתוכם חשובים להם נישואין כדת, ולעומת זה כמעט 40% מוכנים לקיומם של נישואין אזרחיים במדינה. קיימת כאן סתירה לכאורה בין החיים האישיים לבין התפישה הציבורית-פוליטית - דרישה לחופש בחירה כעיקרון. נראה שיש בזה נהייה אחרי הליכים פוליטיים שדעת הקהל מזהה אותם עם דמוקרטיה.

ב. משמעות המחקר לדעתנו

לדעתי, המסקנה מכל זה היא שחקיקה דתית בתחום שבת ואישות חייבת להיות רק אחרי הכנה של דעת הקהל (שרובו הגדול אוהד את חיי הדת), ושאינן בחוקים של שבת ואישות פגיעה בדמוקרטיה. אני מניח שהדימוי הקשה של הכפייה הדתית נוצר על ידי גורמים עוינים לדת ששולטים במערכת ההסברה, בעיתונות ובדעת הקהל, ויש בזה חלק למפלגות הדתיות עצמן שבחרו להפעיל את החוקים בדרך של "תן וקח" ולא בהסכמה של לובי מזדהה, שהוא גדול מאד (לפי דו"ח גוטמן), מעבר למה שניתן היה לשער. העם בשל מאד לבנייה נכונה של החיים בישראל כמדינה יהודית, ולכן נראה שניתן לגבש הסכמה לאומית לאופייה ולחוקי המדינה. מותר להניח שמפלגה דתית מובהקת מכבידה על רוב הציבור, בעוד שצירופם של מסורתיים הדורשים זהות יהודית למדינה אל מפלגה כזו ייצור סימפטיה לצרכי שמירת שבת ופרהסיה יהודית, ויותר מזה - לזהות יהודית וערכיות מוסרית.

ג. נקודות נוספות

משמחת מסקנת הדו"ח האחרון שהעולים מברית המועצות השתלבו בתפישה המסורתית. ההבדל ביניהם למגזר האשכנזי שקלט אותם, מצטמצם. רבים מזדהים בשמירת כשרות או צמים ביום כיפור, אף שרובם

המוחלט לא קיים זאת ברוסיה. הנה מתקיים בנו "ועשיתי את אשר בחוקי תלכו" - זהו כוח השפעתו הרוחנית של קיבוץ גלויות לארץ ישראל. ההסכמה הכללית של דעת הקהל בדו"ח גוטמן שאדם יכול להיות יהודי טוב גם אם אין הוא מקיים את מצוות היהדות, מגלה לעניות דעתי, שלרובם ברור "שישראל שחטא ישראל הוא". פנימיות האדם הישראלי מבטאת את עצמותו יותר מאשר קיום המצוות. אף כי רוב הציבור מזדהה עם קיום מצוות אין זה ממעט בעיניו את החיבה לכל יהודי¹.

הדו"ח הראשון והאחרון של גוטמן מראים, שרק כ-5% הם אנטי דתיים (שוללים את המצוות לביטוי יהדותם). ואע"פ כן, אפילו ה-5% עצמם מקפידים על מילה ומזוזה. הוי אומר, קיימת שייכות טבעית לעם ישראל אל חיי היהדות ל-98% מהתושבים היהודים בישראל. ואפילו 'אבירי הדמוקרטיה', הלוחמים נגד זיהוי דתי בחוקי המדינה, גם הם מבקשים שנראה בהם יהודים טובים. נראה לי כי הם פגועים מכך שמטילים ספק בזהותם היהודית ומכאן מאבקם של שרידי הלפיד על היותם חלק בלתי נפרד מהעם הנבחר (30% מקרב האוכלוסייה מאמינים בהיותנו עם נבחר ו-80% אינם שוללים זאת)².

ההצעה שעלתה אצל כמה כותבים שכביכול הרפורמה או הגמישות הקונסרבטיבית יביאו מזר, מופרכת מגוף הדו"ח. העם קשור בזיקתו היהודית. העם מאמין בגמול משמים למעשים טובים (85% מהמשיבים לא שללו זאת). יתירה מזאת, 45% מיהודי הארץ סבורים שהתורה והמצוות הם ציווי א-להי וכמעט 80% לא

1. קידושין לו, ב: וכי תימא כי לית בהו (בישראל) הימנותא (הפסוק מלמדנו שגם יהודים רשעים נקראים בנים לה') אז נקראים הם בנים (לה') כי פלחו לעבודה זרה לא מיקרו בנים. ת"ש: ואומר, "זרע מרעים בנים משחיתים". וכי תימא בני מעליא לא מיקרו (אי אפשר לקרא להם בנים טובים) ת"ש: ואומר, "במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני א-ל חי" (כאשר יגיעו לארץ ישראל בתקופת הגאולה יכירו במעלתם העליונה) גם של יהודים שהיו בעבר עובדי עבודה זרה [ע"פ רש"י] והם יקראו בנים מעולים - יהודי טוב.

ובמיוחד מאמרו של מ' כסלו, ברת"ם 22 (תשמ"ז), עמ' 99-90.

2. מתוך ממצאי הדו"ח:

98% מהיהודים הישראלים קובעים מזוזה בפתח.

67% צמים ביום כיפור.

68% לא אוכלים חמץ בפסח.

41% נמנעים מלעבוד בשבת במרהסיה.

רק 25% אינם מציינים את השבת בדרך כל שהיא.

העולים מחבר העמים שינו במקצת את הסטטיסטיקה בין 99 ל-91 (וכאילו האשכנזים נסוגו באחוזים בודדים משמירת מצוות) 35% מיהודים העולים חשים בהחלטיות כחלק מהעם היהודי בעולם לעומת 68% מהוותיקים, ועם זאת הקבוצה הבולטת בין העולים היא - לא דתי שומר במקצת!

40% מן העולים צמים ביום הכיפורים!!

48% מן העולים סבורים שיש להתחשב בצביון השבת בפומבי!!

שללו זאת.

מסקנה

הציבור חושב ומאמין בפנימיותו, ודווקא משום כך הוא מסרב לעשות משמירת המצוות מדד שיפסול מישהו מתוכו. ראוי להזהיר את יראי השמים וגם את הפוליטיקאים להפנים זאת בעומק הכרתנו ובתכנון יחסנו ההדדיים.

כדי לקרב לתורה את העם כולו, יש להתייחס אל כל בני ישראל לפי ערכם האמיתי הפנימי, ולהצמיח את זרעי מצוות יהדותם במי אהבת ישראל. כך הורה ולימד אותנו מורנו הרצי"ה קוק זצ"ל: הכל תלוי באהבה ובאמונה.

